

Onwrikbare fenomenen

Geplaatst in het Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs, nr 6, december 2011.
Fons Vernooij

Onderwijs bestaat uit meer dan het overdragen van logische kennis. Onderwijs bestaat ook uit het reproduceren van eeuwenoude onlogische gedachtengangen. Die komen niet voort uit wetenschappelijke overwegingen, maar uit didactische: het is niet logisch, maar wel praktisch. In een vorige bijdrage is het onwrikbare fenomeen dat een percentage een 'deel van het geheel' zou zijn besproken. In dit artikel volgen nog enkele andere voorbeelden van onwrikbare fenomenen.

Een van de meest opvallende onwrikbare fenomenen is de omschrijving van het begrip winst. "Winst is opbrengst min kosten", in de micro-economie vastgelegd met de omschrijving $TW = TO - TK$. Maar als de kosten groter zijn dan de opbrengst, wat is dan het gevolg voor de winst? Is de winst dan negatief? Maakt elk bedrijf dus onder alle omstandigheden winst? Of vindt dan een ommezwaai plaats in de terminologie en volgt als toelichting: "Nou eigenlijk is er alleen sprake van winst als het verschil positief is. Als het negatief is, heet het verlies."

Om vervolgens een nieuw onderwerp te starten met de onwrikbare mededeling: "Als de winst gelijk is aan € 0, is er sprake van een break-even punt." Hoezo een winst van € 0, dat is toch geen positief verschil?

Nog een voorbeeld van een onwrikbaar fenomeen uit de bedrijfseconomie. Op een liquiditeitsbegroting komen alleen inkomsten en uitgaven te staan. Maar hoe zit het met posten als 'emissiekosten', 'installatiekosten', 'sloopkosten' en andere 'kosten' die geen kosten maar uitgaven zijn? Zij horen thuis in de categorie 'onkosten', alhoewel die term wel verbannen is uit de bedrijfseconomie. Onkosten benoemen we als 'uitgaven'. Waarom zijn dan niet de termen emissie-uitgaven, installatie-uitgaven, uitgaven voor sloop, etc. in gebruik?

Trouwens, gaat het bij de liquiditeitsbegroting eigenlijk wel om uitgaven of gaat het om betalingen? Zijn uitgaven en betalingen synoniemen of niet? Kan ik vandaag een uitgave doen en volgende week betalen? En hoe zit het met 'inkomsten' en 'ontvangsten'? Kan ik vandaag inkomsten genereren en volgende week geld ontvangen? En wat moet er dan op de liquiditeitsbegroting staan?

In de algemene economie zijn ook diverse voorbeelden te vinden van onwrikbare fenomenen. Wat zijn luxe goederen en wat zijn inferieure goederen? Wat zijn mooie voorbeelden bij deze goederen? Hoe zien de Engelcurven van die goederen eruit? Combineer die Engelcurven vervolgens met het adagium van de inkomenselasticiteit. Bij inferieure goederen neemt de vraag eerst toe en daarna af als het inkomen stijgt.

Hoe ontwikkelt de inkomenselasticiteit zich en welke kwalificaties vloeien daaruit voort voor de aard van het goed? Tot slot, wat blijft er over van de gekozen voorbeelden? En wat van de gekozen definities? Afhankelijk van het verloop van de inkomenselasticiteit kan een goed zowel een luxe goed zijn als een inferieur goed.

En nog fundamenteler, hoe zit het met de voorbeelden van vrije goederen dus goederen die niet schaars zijn? Lucht en water komen standaard als voorbeelden van vrije goederen naar voren. Ja, dat was zo in 1810 toen de fundamenten van de economie werden geformuleerd en de mensen nog twee emmertjes water uit de put haalden. Maar al meer dan 100 jaar moeten mensen betalen als ze water willen drinken. Hoezo vrij? En toch is water als 'vrij goed' een onwrikbaar fenomeen.

En wat betekent 'schaars'? Alleen bij de introductie in de economie wordt het woord schaars gedefinieerd als 'alles waar je geld voor moet betalen, ook als het in overvloed aanwezig is'. Maar in de Dikke van Dale staat 'slechts in gering aantal of geringe hoeveelheid aanwezig, weinig voorhanden, karig'. Toch houden economen eenmaal per boek onwrikbaar vast aan hun eigen definitie, om vervolgens zelf het woord schaars onjuist te gebruiken in het openbare debat.

De enige manier om goed om te gaan met dit soort onwrikbare fenomenen is 'goed lezen'. Goed lezen bestaat uit drie onderdelen: *waarnemen* wat op papier staat, *aanvullen* met informatie die er niet staat en vervolgens *interpreteren* wat de spreker of schrijver bedoelt met de gegeven tekst in de gegeven situatie.

Als er 'emissiekosten' staat, kun je dit aanvullen met de constatering dat het om een vorm van onkosten gaat en dat dit geïnterpreteerd moet worden als 'uitgaven bij de emissie van aandelen'. Daarbij mag je dan stilzwijgend aannemen dat er ook betalingen zijn verricht. En als de docent water noemt als voorbeeld van een vrij goed, dan moet je dat als leerling aanvullen met het idee dat dit 100 jaar geleden weliswaar een goed voorbeeld was, maar dat het nu niet meer geldt en dus een verkeerd gekozen voorbeeld is. "Meester, klopt dat voorbeeld nog?"

De grootste poel van onwrikbare fenomenen zit echter in de behandeling van de eenheden die behoren bij de economische grootheden. Volgens alle economen minus één, wordt de prijs van een goed uitgedrukt in euro's, dollars of een andere munteenheid. Een brood kost 2 euro (in plaats van 2 euro/stuk). Maar met eieren zit het al anders, want die kosten 2 euro per doos.

En melk kost 1 euro en 10 cent per liter. Als iemand 2 liter koopt, betaalt hij 2 liter x 1,10 euro / liter = 2 euro en 20 cent. De eenheden laten zich behandelen als breuken: liter x euro / liter = euro. En evenzo is de jaaromzet: euro per stuk vermenigvuldigd met het aantal stuks per jaar = euro/stuk x stuks/jaar = euro/jaar. De verklaring is dat je stuks uit noemer en teller tegen elkaar kunt wegschrappen. Onderwijs in de ontwikkeling van eenheden is wel degelijk mogelijk.

Economen goochelen echter maar wat met de eenheden die horen bij hun grootheden. In tegenstelling tot natuurkundigen hebben ze geen idee hoe ze op een expliciete en systematische manier om kunnen gaan met die eenheden. Ze laten ze deels, of helemaal, weg in de berekening en plakken achteraf een eenheid achter de uitkomst waarvan ze uit ervaring weten dat het voor ingewijden wel duidelijk is wat ze bedoelen. (Zie de website www.bedrijfseconomische-begrippen.nl voor meer voorbeelden en een toelichting daarop.)

Leerlingen moeten juist bij de eenheden die behoren bij economische grootheden voortdurend goed lezen wat ze in hun boek aantreffen: *waarnemen* wat er staat, *aanvullen* met wat ingewijden kennelijk vanzelfsprekend vinden en *interpreteren* wat precies het resultaat is van die berekeningen.

Het is niet erg als docenten onwrikbare fenomenen hanteren, maar pretendeer niet dat het gaat om de overdracht van logische kennis. Vertel de leerlingen dat onderwijs ook bestaat uit het reproduceren van eeuwenoude onlogische gedachtengangen. Dan zal het voor veel leerlingen een stuk duidelijker zijn, wat ze horen of lezen en dan hoeven ze niet op zoek naar logica die ze altijd verwachten, maar vaak niet kunnen ontdekken.